

13514

KUNGL. UNIVERSITETETS BIBLIOTEK

UPPSALA

Landsmålsarkivet

Lappland

Östråksön

Bergfors, Lisa. 1939.

ULM:s frigel. 27 Åkerns beredning.

17 bl. 40

4 bl. tecken.

13514

ENC. 010

Svar på Landsmålsarkivets frågelista 22
Åkers beredning.

Örtråsk
Örtråskby

Meddelare: Hemmansägaren Olav Olsson
född i Örtråsk 1870 samt hemmansägaren
J. E. Jonsson född i Örtråsk 1888

Gemensamt namn för
jordbruksredskap är åkerredskap
åkerredskap

Av den handredskap som används
är fint förhuggarykan,
för åkerredskap. Denna används
till att hugga bort rotläggen samt
att hugga upp ränder i jorden.

Förhuggarykan ser ut som fig 7:1
i frågelistan.

Desuten använde man även

Landsmålsarkivet Uppsala 13514
Lisa Bergfors. 1939. ÖRTRÅSK

LPL

Frgl. 27

lurvyxan, tuvijäsa. Denna användes
att hugga ränder jordbror med
Tuvyxan liknade fig 2 i
frågelistan.

laxor

För att slå ränder jordbror använde
man pickan, pika. Denna liknade
fig. 3 i frågelistan. Ett nyare
redskap är koppen, tespen.

Den påminner om pickan men
är vass i båda ändar. (Se teckning

I) Man hade även hackar
med två klor den s. k. dubbel-
pickan. Denna använde man till
att hacka upp gångar. Dubbelpickan
liknar fig. 4 i frågelistan.

En hacka heter gräfta gräft.

Landsmålsarkivet Uppsala 13514
Lisa Bergfors. 1939. ÖRTRÅSK
LPL.
Frgl. 27

Krattor.

För att mylla upp jorden i potatis-
landet hade man en treklövig
kratta mest påminnande om
fig 6 III i fågelistan. Denna
kallades kräcka "kräcka" (b. f.)
En vanlig kratta kallas
järntinnhärva, jämfinhärva

Grepar

Erdselgropen kallades dynggrop
dyggrop. Man har använt grepar
liknande fig. 7: I och 7 III i fågelistan.
Man använde även en träskovel
d. s. h. dygsköva.

Spadar och skovlar

Vad som skiljer spaden spådan
och skovelu, skövta är att
spaden är av järn men skovelu
av trä. Skovelu kunde ibland
vara järnskodd. Den s. k.
järnskodd skovla, liknade
nost fig 8

En skovel liknande 8 II i frägelitan
använde man att kupa potatis-
landet, lägga på på landet
lägga på på ån. Denna kallades
påskovla påskövta

Desutom använde man även
täckdikningsspader

Denna liknade liksom främre påskovelu
fast den var smalare.
Så gräva heter spada spåda

För att bryta loss och vräka
undan stenar använde man
ett järnspett, järnstöri jämför.

För att böja undan sten använde
man en sådant stendryg, stendryga

Käredskap

Skackerna, skackben varo för
av snyttet enkel beskafterhet.

(Se teckn II) De gjordes av björk.

De skulle vara något böjda uppåt.

Långskalmen var en kallas skackal
skackal och tvärlin till avst
eller avst brada, aksal brä.

Den var fäst i hål i skackalarna
och fasthållad med en teck

av alpinne, aksalpin. I te
hål mitt på avstbradan så en
ring av vidjor d. s. t. lugun

tungten. Hålen i skackeln genom vilka
 man fäste seltyget kallades alhal
ät höp. På senare tid har man
 smidesbeslag på axelbrädan
 och istället för vidjebugge, verjtungt
 en jämlänk. Man brukar
 även ha järnbeslag på skulmarna
 ner till, så kallat skenjarn
senjær.

Då man körde med två
 hästar (tvioke fvioke) hade
 man en extra axelbräda som
 förband de båda skackelparen.

Denna kallades parbräda: pärbräa
 Skackelarna av den typ som användes
 numera erinra mest om fig. 9 II.

Landsmålsarkivet Uppsala 13514
 Lisa Bergfors. 1939. ÖRTRÄSK
 LPL.
 Frgl. 27

Äder

Äderna kallades al: ahr
En äder liknande fig 18: frage-
-visan kallades pär al: pär ahr
använde man till att lägga
på postalis landel. En drog
äderen och en skydde på.

Dessutom använde man sädes al:
sés ahr (Se teckning III) Denna användes
att mylla ned gödset med. De
små gräven på äderna kallades
al: klar: ahr khriga. och den anordning
som fästes vid skacklarna ahr jöka

När man skulle plöja upp en
åker använde man först risten för att
skära upp fjöarna. Denna kallades
ristel: restal. Se teckning
IV.

Landsmålsarkivet, Uppsala 13514
Lisa Bergfors. 1939. ÖRTRÄSK
LPL.
Frgl. 27

Sedan körde man med välken, välky
 sin plöja en åker kallades vält
 - köra: vältgöra. Den "vält" som
 användes liknade ungefär fig 21
 i frågetillan. Välken var gjord
 av trä samt skedd med
 tjock plåt. Den användning å fig
 21 betecknad med f med vilken
 man reglerade djupet kallades
höjja, höjga.

Plög av modern typ
 fig 24 började först användas
 i början av 1700-talet.

De olika delarna på en plög kallades
 (se fig 24 i frågetillan)

k) fjäl fjær; j) vell, bel
 g) skåran, seran; i) åsen as

Man hade dels högeplog med fjälén åt höger sida, dels vänsterplog med fjälén åt vänster sida.

Man jämnade till fjärrna med en sladd stoksladden: stoksläden. Denna liknade fig 25 I i fråge listan. Såden myllades ned med en harv. Denna liknade fig 29 och var kortare och ~~var~~ fyrkantig.

Denna kallades rättyinhärr: rättyinhärr.

Sedan man kört med harven slätade man till åkern genom att köra med väsk, bulsk bülk. Bülken såg ut som frågelistan fig 32.

Äu köra med bull kallades bullka
bull

Med åker menas den odlade
jorden. Men brukar kalla om
äü slå "inni åkern" i motsats
till äü slå utängar. Med teg, tög
menar man en med korn eller
havre sådd åker. Håvallen kallas
lågda: låjda, potatis landet
pärland: pärfan, rövlandet
rövlan. Med rimpa: rimp och
rimsa: rimsa brukar man
beteckna en smal teg, eller
lågda eller äng. [i utnomen. L. e.
Långrimpan, Lekäü rimsan].
Äü plija heter väll-
-köra: vällgön.

Sedan man gjort bort skörden
brukade man böja plöjningen
Man plöjde alltid för häst.

Samma man som skatte
känningen styrde även plojen.

Innan man "vålörade" så
ristade man upp fjärra med
"risteln". Med färra: fär menade
man rännan där plojen gått
fram. Plogryggen kallades ryggfärra
ryggfär.

Omedelbart längs renarna
som plöjdes efteråt kallades
vändvall: vänvål

Landsmålsarkivet Uppsala 13514
Lisa Bergfors. 1939. ÖRTRÅSK

LPL.
Frgl. 27

Den åker ligger i träde
 säger man att tegel ligger i träda
 t~~eg~~an l~~ig~~g i tr~~ea~~. Man köide
 trädan tre gånger på sommaren
 Dessutom brukade man köia
 trädan med hav för att
 hålla undan ogräs. Under
 trädesåret brukade man dika.
~~Om~~^{Om} åker var bettensur hette
 böly sliv

Nu gräva diken kallades
 att dika dik. Dikningsarbetet
 kallades dikninga, dikninga
 och den som utförde det
dikare, dikar. Till större
 dikningsarbeten brukade man
 leja arbetare.

ett dike kallades gror, gror
 Båten bredden på ett dike brukade
 vara 30 cm och dag bredden ungefär
 2 m. Jorden som kastades upp
 in diket kallades dikesvall.

Olika sorts diken var avlypps-
 diken och säddiken. Man
 brukade även ha diken som
 sägångsmärke.

Så göda åker kallades
 att "j^o chay" sprörel heter gödning
 j^o m^o z eller dynga, djnga
 Olika slag av gödrel: krdynga kydynga
hstdynga samt färdongen, färdögen

Gödselstacken kallades dyngkas
 dyngkäs. Den överbyggda gödselstaden
 kallades tyvd hövd. Gödselvattnet
 kallas al, ak, korris
 Man brukade dygga ut gödseln
 med halm och hakat
 grannis.

Man brukade köra ut gödseln
 på vårvintern. Man använde
 dyngrepp och dyngskovel för
 att lossa gödsel. Man könde
 i dyngslåde dyngbleja och
 då det var barnack med
 den s. k. dyngskäppan, dyngjepa
 Man lossade av gödseln i stämöjor
 på åkern och på vägen bredde
 man ut gödslingen.

att sprida gödseln kallades
att buda gödningen bröj jöniga
Man sändelade dyng kotorna
med gräv. Sedan kördes
gödningen med med äder.

Värbekena kallades sädes-
-anden säsa. Man brukade
sija så, så snart fjälen gått
bort ur jorden. Man brukade säga:
"Urbanus skall man knyta
upp banden på sädesanden."

Utsådet bars i siken. Det
var i allmänhet husmodern
som sådde. Man sådde med
triga hand och hån korgen i vänster.
Man hade utsådet i en rund
ganska flat korg som var

Landsmålsarkivet Uppsala 13514
Lisa Bergfors, 1939. ÖRTRÄSK

LPL.

Frgl. 27

flålad av rollågor, sådeskorjen
 seskorjen. Den remsa av
 åkeren som man besädde då man
 gick ett slag över åkeren
 kallades sådesvonn: sesvonn.

Huvfadern gick och drog upp en
 linje med fätterna där den
 sådda delen slutade. Detta
 kallades åu dra upp sesvonnema:
dra op sesvönjen.

Såden myllades ned med råttjimm-
 -bröv. Sedan såden myllats ned
 körde man med kullen.

Sedan sådden avslutats brukade
 man ha storlöst samt "skura
 ut" i vinterstugan och flytta
 ut i sommarhövel. Vännen
 rymlade med åu till kiverka

och laga redskap.

Man brukade även så lin.

Såttå potatis kallades
sätt pären, sät p^äran. Då
man såtte potatis använde
man ett gräv som var mycket
bredare än det vanliga grävet
som man använder till att ta
upp potatis.

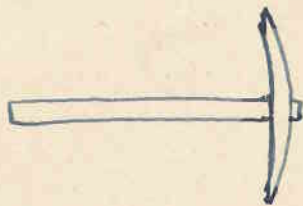
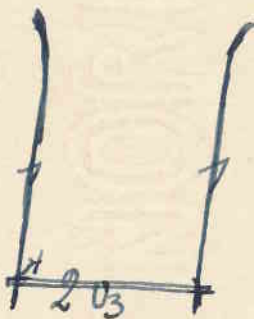

Fig. I. Karp.

Landsmålsarkivet: Uppsala 13514
Lisa Bergfors. 1939. ÖRTRÅSK
LPL.
Frgl. 27

Fig II

Skackbr.

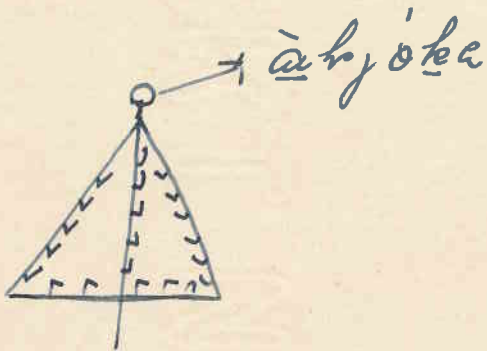
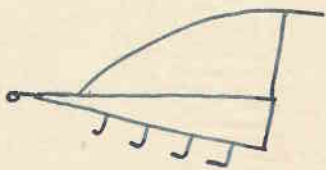
- 1 skackal
- 2 avolbråda
- 3 lugu
- 4 acolpinne

Landsmålsarkivet Uppsala 13514
 Lisa Bergfors. 1939. ÖRTRÄSK

LPL.

Frgl. 27

sådesal. Fig III

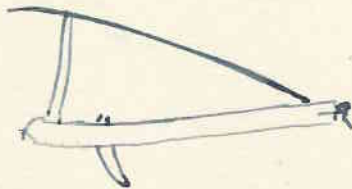

Landsmålsarkivet Uppsala 13514
 Lisa Bergfors. 1939. ÖRTRÄSK

LPL.

Frgl. 27

Risdel Fig IV.

Landsmålsarkivet Uppsala 13514
Lisa Bergfors. 1939. ÖRTRÅSK

LPL.

Frgl. 27